

Za Ctíradem Johnem

Dne 12. října 2018 zemřel ve věku 98 let velký český mikrobiolog a imunolog, Rytíř českého lékařského stavu, prof. MUDr. Ctírad John, DrSc. Narodil se 15. srpna 1920 v Čičenicích, malé vesnici blízko Vodňan. Oba jeho rodiče byli učitelé a bezpochyby od nich zdědil své pedagogické nadání, které později uplatnil jako vynikající vysokoškolský učitel. Dětství prožil ve Vodňanech, odkud přešel na reformní reálné gymnázium v Prachaticích. Tam poznal svou budoucí ženu Boženu Pilkovou, se kterou nastoupil v r. 1939 studium na Fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy (přestoupila pak na filozofickou fakultu) a s níž měl později dceru Štěpánku (*1950, dětská dermatoložka MUDr. Š. Čapková) a syna Radka (*1954, autora románů *Džínový svět*, *Memento* a *Bony* a klid, scenáristu mnoha úspěšných filmů, reportéra, moderátora a politika). Už jako mladý projevoval Ctírad sklony k přírodním a humanitním vědám, ale zajímal se také o literaturu, divadlo a výtvarné umění. Literární činností se v podstatě zabýval celý život a vždy dbal na perfektní a přesné vyjadřování.

Po maturitě v r. 1939 se rozhodl studovat medicínu na lékařské fakultě UK v Praze. Studium však mohl v důsledku uzavření českých vysokých škol ukončit až po válce (1949). Během okupace se vrátil do svých milovaných jižních Čech, kde příležitostně pracoval jako lesní dělník, jako pomocník na jatkách, ale také krátce vyučoval v učňovské škole. V letech 1940–45 se zapojil do píseckého kulturního dění, stal se režisérem a dramaturgem pěti her uvedených tamním amatérským Divadélkem pro 100, založeným po vzoru Divadélka pro 99 režiséra Jindřicha Honzla. V letech 1940–48 byl spolupracovníkem literární revue *Naše doba*, kterou známý vydavatel Josef Laichter založil spolu s Tomášem Garrigueem Masarykem a Františkem Drtinou v 90. letech 19. stol.

Studium Ctírada Johna na lékařské fakultě bylo hluboce ovlivněno profesory Janem Bělehrádkem a Vilémem Laufbergerem, kteří nasměřovali jeho zájem na biologickou anatomii a fyziologii. Začal pracovat v Ústavu pro lékařskou mikrobiologii a imunologii Fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy vedeném významným mikrobiologem prof. Františkem Patočkou (viz také článek na str. CXLIV–CXLVII). V r. 1961 odjel C. John na studijní pobyt do Pasteurova ústavu na oddělení mikrobiální chemie k prof. Pierru Grabarovi, kde se seznámil také s vynikajícím fyziologem Andriem Lwoffem (objevitelem lyzogenie) a biochemikem Jacquem Monodem (objevitelem operonu), oba později obdrželi za své objevy Nobelovu cenu (v r. 1965). Tato setkání ovlivnila jeho další odbornou orientaci, ale je třeba říci, že v Paříži nežil jen vědou. Navštěvoval výstavy a divadla, setkal se i s tehdejší hvězdou Gérardem Philipem. Umělecké prostředí Paříže mělo

1 Prof. MUDr. Ctírad John, DrSc.
2 Vzpomínky spolupracovníků k nedožitým 90. narozeninám Jaroslava Šterzla a 95. narozeninám Ctírada Johna. (M. Bilej a kol., edice *Věda kolem nás*, Academia, Praha 2015)

pro Ctírada Johna, který byl hluboce kulturně založen, nesmazatelný vliv. Ve své knize *Zrcadlo mých lásek* aneb *Vzpomínky* napsal: „Vilarovy inscenace v těch časech byly vysokou školou občanských ctností.“ (Pozn.: Jean Vilar, 1912–71, byl významnou osobností francouzského divadelnictví.) Ti, kteří Ctírada osobně poznali, mohou potvrdit, že občanských ctností měl pan profesor mnoho – byl laskavý, moudrý, empatický a nezištný.

Pod vedením prof. Patočky, který se stal jeho školitelem, se věnoval tenkrát vysoce aktuální problematice brucelózy. Touto nebezpečnou infekční nemocí skotů, vy-

volávající potraty a přenosnou na člověka, byla po válce zamořena polovina okresů v českých zemích. Pamětníci ji znají pod jménem Bangova nemoc. Aspiranturu zakončil kandidátskou prací *Patogeneze a imunogeneze brucelózy* (1956). Svému pracovišti zůstal věrný po celý život. Pracoval na přípravě a výrobě autovakcín a na výzkumu a eradikaci brucelózy. V letech 1960–64 se jí podařilo z našeho území vymýt, což byl obrovský úspěch naší medicíny a veterinární služby, ale především Ctírada Johna, který byl díky těmto výsledkům jmenován do komise expertů Světové zdravotnické organizace pro potírání brucelózy a tuto funkci vykonával 10 let (1965–75).

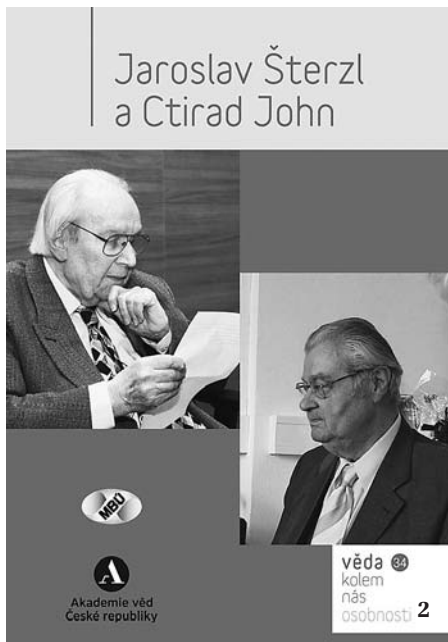
Mimo problematiku brucelózy se věnoval výzkumu kandidózy vyskytující se po léčbě antibiotiky, deficitu imunity a problematice stafylokokových infekcí. Výsledky publikoval v českých i zahraničních odborných periodikách. Napsal řadu kapitol do *Patočkovy Lékařské mikrobiologie* (1970, 1972) a spolu s imunology Karlem Nouzou vynikající monografii *Imunologie a medicína* (1972, 1976), s Jiřím Strejčkem *Základy obecné a klinické imunologie* (1976), ze kterých studovali všichni, pro něž byla nedostupná zahraniční učebnice Ivana M. Roitta *Essential Immunology*, dále s Jitkou Procházkovou sepsal *Vybrané diagnostické metody lékařské imunologie* (1986) a opět s K. Nouzou knihu *Imunologie zdraví a nemoci* (1987).

Dá se bez nadsázky říci, že Ctírad John přednášel mikrobiologii a imunologii celým generacím lékařů. Byl skvělým pedagogem, jeho kultivované přednášky prosluly nejen odbornou, ale i filozofickou úrovní.

Po odchodu prof. Patočky do penze vedl C. John katedru mikrobiologie a imunologie 1. lékařské fakulty UK zpočátku jako „prozatímní vedoucí“ (1970–80), ale od r. 1981 už jako řádný vedoucí (1981–87). Po r. 1988 působil jako vědecký pracovník v Laboratoři pro speciální lékařskou mikrobiologii a imunologii a oddělení obecné imunologie 1. lékařské fakulty UK (1988–98). Je obdivuhodné, že při tomto výzkumném a pedagogickém vytížení stačil vykonávat řadu dalších funkcí – např. byl hlavním odborníkem Ministerstva zdravotnictví České republiky pro obor lékařské imunologie a alergologie, členem předsednictva Grantové agentury ČR (1993–98), zakládajícím členem Učené společnosti ČR (1994), členem Vědecké rady Akademie věd ČR (1993–98), vědeckých rad Ústavu experimentální medicíny AV ČR (1993–96) a Mikrobiologického ústavu AV ČR (1994–98), zakládajícím členem České lékařské akademie (2004) a členem redakčních rad řady našich i zahraničních odborných časopisů.

Docentem byl Ctírad John jmenován už r. 1960, ale profesorem pro svou „politickou nespolehlivost“ teprve v r. 1990, tedy až po pádu komunistického režimu. Ale už předtím získal nespočet ocenění a vyznamenání. K těm nejvýznamnějším však patří jmenování Rytířem českého lékařského stavu (2005) a udělení medaile a Ceny Josefa Hlávky (2016).

**V úctě imunologové,
Ilja Trebichavský a Petr Síma**

Velikán české medicíny, renesanční osobnost, nositel purkyňovských tradic

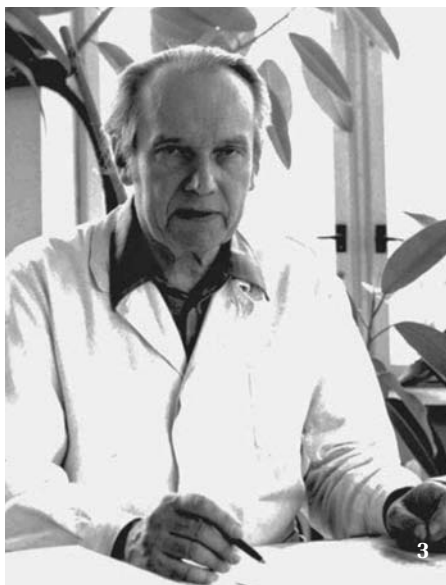
Jeden z nejvýznamnějších českých lékařů minulého století prof. MUDr. Ctírad John, DrSc., se nesmazatelně zapsal do historie české medicíny, imunologie i vědy.

Již před druhou světovou válkou nastoupil do prvního ročníku medicíny, studium však dokončil až po válce. Promoval v r. 1949 na Fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy a celý život působil v mikrobiologickém a imunologickém ústavu 1. lékařské fakulty UK. Byl žákem prof. Františka Patočky, přátelství ho však pojilo i s jeho bratrem filozofem Janem Patočkou. Proslul nejen výzkumnou prací, kde dosáhl řady původních objevů, ale i skvělými odbornými a také společensky a filozoficky laděnými přednáškami. Celým generacím lékařů je znám nejen jako učitel mikrobiologie a imunologie, ale také jako organizátor odborného života. Ačkoli mu několikrát hrozilo odvolání z funkce přednosty, přečkal období totality, profesorem byl však jmenován teprve v r. 1990.

Významně se pak angažoval při demokratické obnově 1. LF UK i celé Univerzity Karlovy. Byl opakovaně členem akademických senátů a etických komisí. Mimo jiné se podílel na založení Učené společnosti ČR a České lékařské akademie.

I v pokročilém věku byl aktivní a inicioval vydání knih o medicíně Kolébka české medicíny (mimo jiné o jeho zamilovaném Albertovu), O duši medika, O duši lékaře a Lidé Univerzity Karlovy. Byl držitelem řady ocenění. Z těch nejvýznamnějších jmenujme Purkyňovu stříbrnou medaili, zlatou plaketu Jana Evangelisty Purkyně, medaili Josefa Hlávky, jubilejní medaili Univerzity Karlovy. Byl jmenován Rytířem lékařského stavu. Nejméně 10 let nevycházel a tři roky byl upoután na lůžko. Ú Johnů v bytě se dobře povídalo a navštěvovalo ho zde mnoho přátel – např. doc. Petr Bartůněk, prof. Helena Illnerová, prof. Helena Tlaskalová-Hogenová, prof. Rudolf Zahradník, doc. Ludmila Hlaváčková, redaktor František Houdek (který s ním vydal knihu rozhovorů) nebo imunolog Jaroslav Svoboda. Chodíval jsem k němu s hercem a fotografem Karlem Meisterem do bytu v Trojanově ulici. Přivedli jsme i řadu dalších, např. filozofa prof. Miroslava Petříčka, děkana prof. Aleksi Šeda, prasynovce Patočků doc. Richarda Urbánka, prof. Pavla Martáška, urologa prof. Václava Šimona, psychiatričku prof. Lucii Bankovskou Motlovou, herce a pediatra Vladimíra Pucholta. Prof. John vždy diskutoval, co je nového na fakultě, na univerzitě, v medicíně i v politice. Ještě v srpnu jsem se od něho dozvěděl fakta z dějin fakulty (jako při každé návštěvě), které jsem neznal. Nedávno vzpomínal, jak bydlel na koleji s přírodovědci, kteří po válce chystali expedici na Antarktidu a když z ní sešlo, odjeli na Island. Dokázal vyjmenovat všechny členy výpravy. V září jsme mu také věnovali nově vydanou knihu Encyklopedie zdravotnického humoru, ze které mu rodina předčítala a kde je zmíněno několik vydání Alaricha – jeho sbírky lékařských anekdot.

Na pohřbu zněly jazzové melodie a byla promítnuta část rozhovoru Marka Ebena s prof. Johnem z r. 2004 Na plovárně, kde hovořili o divadle, medicíně i o smrti.

3 Ctírad John na svém pracovišti v tehdejší Ústavu pro lékařskou mikrobiologii a imunologii 1. LF UK. Snímky z archivu autorů publikace Jaroslav Šterzl a Ctírad John (Academia, Praha 2015), pokud není uvedeno jinak

Na univerzitní zprávě o úmrtí pana profesora bylo uvedeno jeho poslední poselství adresované studentům a lékařům:

*„Měl jsem vás všechny rád –
mediky z Albertova
Kdybych se vrátit směl
Tak mezi vás. Znova.“*

Ctírad John

Štěpán Svačina

S láskou vzpomínáme na pana profesora Ctírada Johna

V úzkém kontaktu s prof. MUDr. Ctíradem Johnem, DrSc., jsem prožila 37 let. Léta jsme se vídali téměř denně v ústavu (původně Ústav pro lékařskou mikrobiologii a imunologii, nyní Ústav imunologie a mikrobiologie 1. LF UK), v posledních čtyřech letech jeho života občas v nemocnici. Ctírad John byl velmi váženou a respektovanou osobností ve vědeckém a univerzitním životě a nyní, krátce po jeho smrti, můžeme číst řadu nekrologů uvádějících hlavní události jeho profesního života a vyzdvihujících úspěchy a zásluhy. Pracoval a učil celý život na 1. LF UK, byl její výraznou postavou a pro aktivní účast na životě fakulty a vynikající paměť byl autentickým svědkem proměn a vývoje fakulty od r. 1945. Byl také skvělým pedagogem. Přednášel mikrobiologii a imunologii a zasloužil se o vznik a rozvoj oboru imunologie na 1. LF. Byl výborným řečníkem a jeho přednášky byly velmi oblíbeny. Vzbudil lásku k imunologii u mnoha studentů a řada českých a slovenských imunologů jej pokládá za svého učitele a velmi si ho váží. Onoval množství dizertačních prací a jeho vystoupení bylo ozdobou každé obhajoby.

V současné době, kdy se setkáváme s dlouhými výčty vědeckých, pedagogických a společenských aktivit prof. Johna, bych chtěla zavzpomínat hlavně na jeho laskavou osobnost, jež ovlivnila a prozářila náš život v ústavu. Ctírad žil, zejména poté, co byl osvobozen od povinností

spojených s vedením ústavu, intenzivně se svou laboratoří, která se později stala součástí oddělení obecné imunologie. Na našem oddělení měl po skončení přednostování pracovní a myslím, že se zde cítil doma. Dokud mu zdraví dovolovalo, docházel do ústavu, přispíval nám svou radou a entuziasmem. Vždy uměl povzbudit a rád pochválil. Se zájmem sledoval naši práci a rád se účastnil i společenských aktivit. Do konce života ho zajímalo, co se v imunologii děje a jak se vede jeho následovníkům. Vždy měl hezký vztah ke studentům a mladým spolupracovníkům, kterým uměl se zájmem naslouchat. Byl velmi oblíben a respektován.

Ráda vzpomínám na společné aktivity naší laboratoře, kterých se vždy, řekla bych s radostí, účastnil. Absolvovali jsme různé výlety – např. do Kutné Hory, na Levý Hradec, na Svatou Horu, do Dvořákovy Vysoké, do Žďáru nad Sázavou. Zvláště nezapomenutelný byl výlet do Prachatic, kde nás, celé oddělení, prof. John hostil celý víkend ve svém domě a se zaujetím provázel po městě a okolí. Účastnil se vánočních besídek, do jejichž kulturního programu někdy sám přispěl, a vždy se radoval z dárek, které vyhrál v tombole, z vystoupení našich dětí a ze setkání s bývalými spolupracovníky. Mám živé vzpomínky na oslavu jeho devadesátin, kdy fascinoval elánem a živým zájmem o současné dění. Nechtěl velkou celofakultní oslavu, proto se vše odbývalo jen v našem ústavu. Ctírad si přál, aby se při této příležitosti dozvěděl co nejvíce o současné činnosti ústavu. Trochu jsme se na to připravovali, ale režie se nám poněkud vymkla z ruky, protože Ctírad vše sám koordinoval, vedl diskuzi a ohromil nás temperamentem a širokým přehledem o dění v mikrobiologii a imunologii.

Ludmila Prokešová

Prof. John mne jako laskavý a respektovaný učitel doprovázel od doby mých studentských začátků. Jeho laskavost se projevila již při mé zkoušce z lékařské mikrobiologie, kterou přednášel a zkoušel přednostu pracoviště, velice přísný prof. František Patočka. Dostala jsem se do úzkých při druhé zkušební otázce. Vzhledem k tomu, že mne imunologie zajímala, zvládla jsem první otázku z oblasti imunologie, podle prof. Patočky, lépe než na výbornou. Druhá otázka, kterou jsem si vytáhla, však byla ze systematiky (bakteriální taxonomie), k níž jsem měla, pro svou neschopnost zapamatovat si bez logiky názvy zařazených bakterií, naprosto negativní vztah. Ve chvíli mého propadu vstoupil do pracovny tehdy pan doc. John a prof. Patočka si stěžoval na mé znalosti v této oblasti, přičemž vyzdvihl správnost odpovědi na první imunologickou otázku. Pan prof. John tehdy neváhal říct, že mě zná, že mám velký zájem o obor a sedávám při přednáškách v první řadě. Tím se mu podařilo přesvědčit prof. Patočku natolik, že mi odpustil neznalost v bakteriologii a zapsal mi k mému překvapení do indexu výbornou.

Měla jsem radost, když jsem se po dvouleté klinické práci v nemocnici v Ústí nad Labem, kam jsem pro promoci nastoupila na umístěnkou, znovu, po úspěšném konkurzu

na imunologické oddělení Mikrobiologického ústavu tehdejší Československé akademie věd vedeného prof. Jaroslavem Šterzlem, setkala s prof. Johnem. Během mé aspirantury jsme pana profesora potkávali na seminářích a měli možnost diskutovat. Stal se i oponentem mé kandidátské disertační práce. Jeho otázky a poznámky obsažené v posudku byly jako vždy přesně formulované – a přitom se téměř básnicky dotýkaly základních otázek života. Zaměření lékařské mikrobiologie, v jeho pojetí, na interakci mikrobů s hostitelem, jeho přesvědčení o úloze mikroorganismů při vzniku infekčních i neinfekčních chorob a nadšení pro možnosti manipulace mikrobioty (probiotika) mi byly velmi blízké.

Ráda bych zdůraznila a připomněla, že Ctírad John celý život podporoval vzájemnou spolupráci pracovišť Univerzity Karlovy s teoreticky zaměřenými ústavu Československé akademie věd. Toho jsme si vážili zejména v 90. letech po politické změně – sametové revoluci, kdy se i na nejvyšších místech objevily snahy o zrušení Akademie („vždyť ústavy Akademie byly založeny podle sovětského vzoru“). Vztahy mezi mikrobiologií a imunologií 1. lékařské fakulty UK a Mikrobiologického ústavu ČSAV byly výborné právě zásluhou prof. Johna, ale i klinických imunologů (např. prof. Terezie Fučíkové nebo prof. Jiřiny Bartůňkové). My, pracovníci Akademie věd, jsme přednášeli na fakultě a odborná spolupráce mezi laboratořemi MBÚ a 1. LF UK, jež vyústila do společných

4 Typicky gestikulující nebo diskutující profesor John. Foto Š. Svačina

publikací, byla samozřejmostí. To je dokumentováno i mou osobní zkušeností. Jsem prof. Johnovi vděčná za to, že mne, pracovníka Akademie věd, doslova donutil s pomocí děkana lékařské fakulty podat habilitační práci a stál i za mou profesurou.

Několikrát jsem měla možnost cestovat vlakem s panem prof. Johnem a kolegy na mikrobiologické a imunologické konferenci. Byl výborným společníkem, bavil nás zajímavým vyprávěním, vtipy, svými zážitky a udivoval kulturními znalostmi. Charakteristická byla přátelská atmosféra, kterou

dovedl navodit a která byla zvláště důležitá v době, kdy panovala všeobecná nesvoboda a skepse. Svým charismatickým vystupováním a láskou k oboru imunologie získával nejenom studenty, ale přesvědčil o důležitosti a kráse imunologie i lékaře různých oborů. Také v době, kdy byl již v penzi, docházel na fakultu a účastnil se imunologických a mikrobiologických akcí, organizovaných na půdě fakulty nebo v Akademii věd. I v posledních letech života strávených v nemocnici, kdy ho tělo přestalo poslouchat, byl vždy plný zájmu o odborné i kulturní dění a pokaždé nás při návštěvě překvapoval svou neuvěřitelnou pamětí.

Helena Tlaskalová-Hogenová

Přes množství vědeckých aktivit a úspěchů jsme si u prof. Johna všichni nejvíce vážili jeho lidských vlastností. Přestože byl všeobecně známou a uznávanou renesanční osobností, byl velmi skromný, vážil si práce druhých lidí a oceňoval ji, měl radost z úspěchů svých přátel a kolegů. Byl vždy připraven pomoci. Stále si uchoval duševní svěžest, paměť a živý zájem o dění i osudy svých spolupracovníků. Do konce života Ctírada navštěvovala řada přátel, kteří byli obohacováni jeho moudrostí a zkušenostmi a čerpali z hluboké studnice jeho paměti.

Děkujeme za vše, co jsme mohli s panem profesorem Ctíradem Johnem prožít. Zanechal výraznou stopu v našem životě a budeme vzpomínat.

ACADEMIA, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

Vodičková 40, 110 00 Praha 1, tel. 221 403 820

<http://www.academia.cz>; eshop@academia.cz

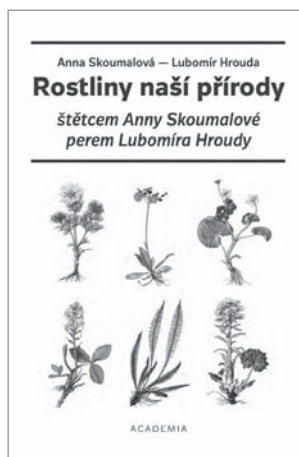
Motýli a housenky střední Evropy V. Drobní motýli I.

Aleš Laštůvka a kol.

Edice Atlasy

Tento a další připravovaný svazek navazují na sérii Motýli a housenky střední Evropy. Zařazeno je 39 čeledí s celkem 1 166 druhů. Druhy nalezené u nás a na Slovensku jsou charakterizovány a vyobrazeny. Zbývající středoevropské druhy jsou zmíněny s komentářem buď v závěru charakteristiky příslušné čeledi, nebo u svých příbuzných dále v textu. Publikace by měla sloužit jako výchozí zdroj informací a určovací příručka drobných motýlů.

536 str. – vázaná – doporučená cena 550 Kč

Rostliny naší přírody

Anna Skoumalová – Lubomír Hrouda

Lubomír Hrouda

Edice Mimo – přírodní vědy

Akvarelový atlas zahrnuje na 780 dominantních bylin přírody České republiky. Originální akvarely, výhradně podle živého materiálu, jsou doprovázeny texty o ekologii druhů, rozlišovacích znacích, případně o příbuzných druzích a jejich určení. Výběr zohledňuje posun květeny od r. 1973 zařazením běžných invazních druhů a většiny počtu travních dominant. Z rostlin horských a orchidejí jsou zobrazeny nápadné a časté druhy přirozeně se vyskytující na našem území.

852 str. – vázaná – doporučená cena 695 Kč

Objednávky přijímá:

Expedice ACADEMIA

Rozvojová 135, 160 00 Praha 6 – Lysolaje

tel. 221 403 857; fax 296 780 510

e-mail: expedice@academia.cz

Knihkupectví Academia

Václavské nám. 34, Praha 1, tel. 221 403 840–841

Národní tř. 7, Praha 1, tel. 221 403 856

Na Florenci 3, Praha 1, tel. 221 403 858, 224 814 621

nám. Svobody 13, Brno, tel. 221 403 879

Zámecká 2, Ostrava 1, tel. 596 114 580, 221 403 872